

Enerjide Yeni Aktör: Irak Bölgesel Kürt Yönetimi

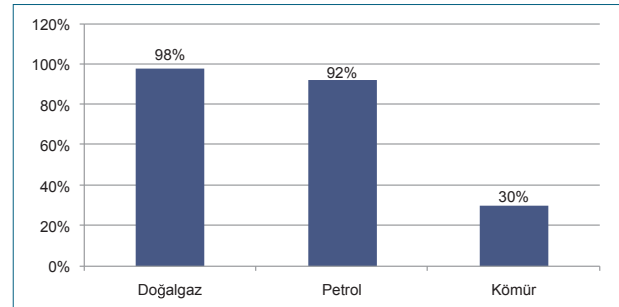
ERDAL TANAS KARAGÖL

- Türkiye'nin enerji görünümünde Kuzey Irak'ın rolü nedir?
- Irak Bölgesel Kürt Yönetimi enerjide yeni aktör olabilir mi?
- Türkiye enerji üssü olabilir mi?

Başta petrol ve doğalgaz olmak üzere önemli enerji kaynaklarından yoksun olan Türkiye için enerjide dışa bağımlılık, yıllarca en büyük problemlerden birisi olmuştur. Türkiye ekonomisinin son 11 yılda yakaladığı ekonomik performans ve gelişmişlik düzeyi arttıkça enerji talebi de artmıştır. Hatta, 2012 yılında Türkiye'nin doğalgaz ve elektrik talebi artış hızı gelişmekte olan ülkeler içerisinde Çin'den sonra ikinci sırayı almıştır.¹ Dolayısıyla, Türkiye'nin enerji doğal kaynaklarından yoksun olması ve enerji talebindeki hızlı artış hem enerji tüketiminde dışa bağımlılığını artırmakta hem de dış piyasalardaki fiyatların yükselme olasılığı ülkedeki ekonomik göstergelerin olumsuz etkilenmesine neden olmaktadır.

Türkiye, enerji tüketiminin yüzde 71'ini ithal etmektedir. Birincil enerji kaynaklarının enerji ithalatı oranlarına bakıldığında ise doğalgazın yüzde 98'inin, petrolün yüzde 92'sinin ve kömürün yüzde 30'unun ithal edildiği görülmektedir (Grafik 1).² Türkiye'de,

GRAFİK 1. TÜRKİYE'DE ENERJİ İTHALATI

Kaynak: Enerji Bakanlığı, 2013

özellikle son 11 yılda gerçekleşen ekonomik büyüme ile beraber, ekonomik büyümenin iki katı artan enerji tüketimi nedeniyle Türkiye'nin enerji faturası da git-tikçe artmıştır. 2012 yılında enerji ürünleri için 60.1 milyar dolar değerinde (doğalgaza 23.2 milyar dolar, ham petrole, 15.9 milyar dolar ve benzin-motorine 15.6 milyar dolar) fatura ödenmiş olması ve enerji tüketimi artış hızına paralel olarak ithalatın daha da artacak olması düşünüldüğünde enerji faturasının da artacağı beklenmektedir.³

1. International Energy Agency, "Word Energy Outlook", 2012

2. T.C. Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı, "Nükleer Güç Santralleri ve Türkiye", 2013. http://www.enerji.gov.tr/yayinlar_raporlar/Nukleer_Guc_Santralleri_ve_Turkiye.pdf

3. Erdal T. Karagöl ve Ülkü İ. Mihçioçuk, "Enerji Görünümü: Türkiye", SETA Perspektif, 2013, Ankara.

ERDAL TANAS KARAGÖL

1992'de İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesinden mezun oldu. Yüksek lisansını ABD'de Connecticut Üniversitesinde, doktorasını İngiltere'de York Üniversitesi'nde tamamladı. Karagöl'ün çeşitli gazete ve dergilerde dış borçlar, cari açık, ekonomik büyüme, savunma harcamaları, enerji, işsizlik, kamu harcamaları, yoksulluk ve sosyal yardım alanlarında makaleleri ve araştırma raporları yayımlanmıştır. TÜBA asosiyeye üyesi olan Karagöl, halen Yıldırım Beyazıt Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi'nde öğretim üyesi olarak çalışmakta ve SETA'da ekonomi bölümünde çalışmalar yapmaktadır.

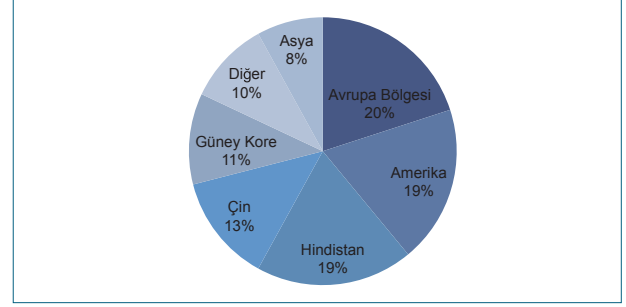
Enerjide yüksek oranlarda dışa bağımlılığın ekonomik büyümenin en hassas noktası olan cari açığı artırması, ekonomik büyümeden fedakarlık yapılarak, büyüme hızında fren yapılmasına neden olmuştur. 2011'de yüzde 8,5 büyüyen Türkiye ekonomisi 2012 yılında cari açık nedeniyle yüzde 2,2 büyüyerek hedeflenen yüzde 4'ün de altında kalmıştır. 2023 ekonomi hedefleri göz önünde bulundurulduğunda enerji ithalatına bağlı cari açık nedeniyle ekonomik büyümeden feragat etmek, hedeflenen ekonomik göstergelere ulaşmayı da olumsuz etkileyecektir. Bu nedenle enerji arz güvenliği ve kaynak çeşitliliği için son yıllarda alternatif ülke ve projeler üzerinde çalışmalar yapılmaktadır. Özellikle petrol ve doğalgaz açısından zengin rezervlere sahip olan Irak Bölgesel Kürt Yönetimi hem Türkiye için hem de kendi geleceği için öne çıkan aktörlerin başında gelmektedir.

IRAK BÖLGESEL KÜRT YÖNETİMİ

Enerji kaynakları bakımından stratejik bir konuma sahip olan Türkiye'nin enerji zengini komşularından ve dışa bağımlı olduğu ülkelerden biri olan Irak, 2012 yılı ham petrol rezervi miktarı bakımından dünyada Suudi Arabistan, Venezuela, Kanada ve İran'dan sonra beşinci sırada iken; petrol üretiminde dokuzuncu sırada yer almaktadır. Irak petrolünün yüzde 17'sinin Irak Kürt Bölgesinde olduğu ve bu oranın 4 milyar varil petrole denk geldiği tahmin edilmektedir. Irak'ın doğalgaz rezervlerine bakıldığında ise 3.6 trilyon metre küp kanıtlanmış doğalgaz rezervleri dünya sıralamasında 12. sırada yer almaktadır ve bunun yüzde 60'ı Irak Kürt Bölgesinde yer almaktadır.⁴ Irak'ın 2011 yılı günlük üretimi ise yaklaşık 2.8 milyon varildir; bunun yaklaşık 2.1 milyon varilini ihraç etmekte, bu ihracattan da aylık yaklaşık 7 milyar dolar gelir elde etmektedir. Ham petrol ihracatının en büyük kısmını (yüzde 20'sini) Avrupa Bölgesi'ne yapmaktadır. Avrupa'yı Amerika ve Hindistan takip etmektedir (Grafik 2).⁵

Bugün Irak'ta geçmişte yaşanmış güvenlik zafiyeti ve siyasal problemler kadar önemli bir tartışma

GRAFİK 2. IRAK HAM PETROL İHRACATI, 2012

Kaynak: U.S. Energy Information Administration, Irak Analizi, 2013.

konusu da ülkenin enerji kaynaklarının yönetimiyle ilgili belirsizliklerdir. Irak'ta Merkezi Hükümet iktidar olmanın kendisine verdiği sıfatla ülkenin tüm kaynakları üzerinde kontrol sahibi olmayı amaçlarken, Irak Bölgesel Kürt Yönetimi de kendi kontrolündeki toprakların kaynakları üzerinde benzer bir amaçla çalışmalarını sürdürmektedir. Buna rağmen, Irak'ta petrol ve doğalgaz alanında çok uluslu petrol şirketleri ile Merkezi Hükümet ve Irak Bölgesel Kürt Yönetimi arasında üretim ve kazancın paylaşımı konusunda anlaşmalar yapılmaya devam edilmektedir. Ancak mevcut süreçte petrol ve doğalgaz anlaşmaları ve faaliyetlerinde taraflar arasındaki sürtüşmeler, zaman zaman çatışmalara neden olmaktadır. Nitekim, petrol ve doğalgaz kaynakları iktidar-güç mücadelesinin cereyan ettiği ve etmeye devam edeceği stratejik alanlar olmaya devam edecektir.

Türkiye'nin petrol ve doğalgazı Irak Bölgesel Kürt Yönetimi'nden tedarik etmesi İran'a ve Rusya'ya olan enerji bağımlılığının azaltılmasında hayati derecede önemlidir. Zira Türkiye, Ortadoğu, Hazar Bölgesi ve Orta Asya gibi dünyanın ispatlanmış petrol ve doğalgaz rezervlerince zengin kaynağa sahip olan ülkelere coğrafi olarak yakın bir konumda bulunmaktadır. Türkiye, enerji kaynaklarına sahip olan ülkeler ile ithalatçı konumda olan ülkeler arasında bir köprü rolüne sahiptir. Bu bağlamda Türkiye, enerji ithalatçısı ülkelerin enerji arz güvenliğini sağlamada ve taşıma güzergahlarının çeşitlendirilmesinde güvenilir bir aktör olarak görülmektedir.⁶ Bu nedenle, Türkiye için,

4. BP Statistical Review of World Energy, June 2013

5. U.S. Energy Information Administration. <http://www.eia.gov/countries/country-data.cfm?fips=IZ>.

6. Erdal T. Karagöl ve Ülkü İ. Mıhçıokur, "Enerji Görünümü: Türkiye", SETA Perspektif, 2013, Ankara.

Irak Bölgesel Kürt Yönetimi'nin, enerji ithalatına olan bağımlılıkta karşı karşıya kalınan yüksek faturalardan kurtulmak adına; daha istikrarlı bir ekonomi ve dış politika adına, stratejik bir önemi haizdir.

Üzerinde çalışılmakta olan petrol ve doğalgaz projeleri kapsamında Türkiye'nin kaynak arayışlarında yönünü Irak'a çevirmesi önem arz etmektedir. Bu bölgedeki kaynakların Türkiye üzerinden uluslararası pazarlara ulaştırılması konusunda bazı zorluklar yaşanmasına rağmen yeni boru hatlarının Türkiye'den geçeceği ihtimali güçlenmektedir. Bu amaçla, enerji arz güvenliği ve enerjide kaynak çeşitliliği sağlamayı hedefleyen Türkiye'nin son dönemde Irak Merkezi Yönetimi ile kurduğu ilişkiler, soğukkanlı bir şekilde düşünüldüğünde her iki tarafın da çıkarlarına yönelik olarak, hem Türkiye hem de Irak Bölgesel Kürt Yönetimi ve Irak Merkezi Yönetimi için önem arz etmektedir.

Bu kapsamda, Irak Kürt Bölgesi kaynaklarını dünya pazarlarına ulaştırmayı sağlayacak milyar dolarlık petrol ve doğalgaz alanında işbirliği içeren enerji anlaşmaları tamamlanma aşamasına gelmiştir. Bu amaçla, Türkiye ile söz konusu enerji anlaşmaları imzalandığında Irak Bölgesel Kürt Yönetimi, günlük 2 milyon varil petrolü dünya piyasalarına sunma ve en az 10 milyar metreküp doğal gazı da Türkiye'ye ihraç etme imkanına kavuşacaktır. Gerçekleşecek bu anlaşma ile gelir paylaşımı formülüne göre enerji satışlarından elde edilen kazançlar Irak'ta herkes tarafından paylaşılacaktır.⁷ Ayrıca, bu bölgeden gelecek olan gazın öncelikli olarak kendi tüketimini sonraki yıllarda Türkiye ile Azerbaycan'ın önderliğinde yapılacak olan Trans Anadolu Doğalgaz Boru Hattı Projesi (TANAP) ile Avrupa'ya ulaştırılabileceği beklenmektedir.

Bu nedenle, 2012 yılında 46.3 milyar metreküp tükettiği doğalgazın yüzde 98'lik kısmını ithal eden Türkiye'nin, başta Rusya, İran ve Azerbaycan olmak üzere doğalgaz ithal ettiği ülkelere bağımlılığı azalmış olacaktır. Ayrıca Irak Bölgesel Kürt Yönetimi'ne doğal gaz karşılığında ödenecek tutarın Azerbaycan, Rus-

ya ve İran'a ödenen tutardan daha az olacağı beklentisi gerçekleşirse, enerji faturası daha da azalacaktır. Bu ülkelere doğalgaz ve petrolden dolayı bağımlı olduğu ve elektriğin yüzde 44'ünün doğal gazdan üretildiği düşünüldüğünde, alternatif tedarikçilerin olması hem üretimde rekabet gücünün kazanılması ve Türkiye'nin uluslararası alanda enerji güvenliğinde geniş manevra alanı bulmasına da katkı yapacaktır.

GELECEK BEKLENTİLERİ

Enerji politikaları kapsamında enerji kaynaklarına yakınlığı ve Avrupa ile enerji kaynakları arasında bir köprü görevi görmesi, Türkiye'nin, Irak Bölgesel Kürt Yönetimi nezdinde enerji konusunda üstleneceği rol bakımından önem arz etmektedir. Türkiye petrol ve doğalgazda Rusya, İran ve Azerbaycan'a olan bağımlılığını azaltmak ve enerji güvenliğini sağlamak için alternatif kaynaklar oluşturma çabasıdadır. Irak Bölgesel Kürt Yönetimi ile gerçekleştirilecek olan projede Türkiye'nin kaynak çeşitlendirme hedefinde önemli bir yer tutacaktır. Bunun yanı sıra planlanan projenin tam kapasite çalışması durumunda Irak Bölgesel Kürt Yönetimi, petrol ve doğalgaz kaynaklarını Türkiye üzerinden Avrupa'ya da ulaştırabilecektir. Türkiye bu projeye birlikte kendi enerji güvenliğinin yanında Avrupa Birliği'nin (AB) enerji arz güvenliğini sağlamayı da amaçlamaktadır. Bu yaklaşım jeostratejik konuma sahip olan Türkiye'de enerji alanında hatırı sayılır bir yer edinecektir. Bu da Türkiye'nin enerji arz güvenliğine katkı sağlayacaktır.

Diğer yandan, küresel ekonomilerde siyaset ve ekonomik yapı iç içe olduğu için ülke ekonomilerinde önemli bir pay sahibi olan enerji de uluslararası siyasetten ayrı düşünülememektedir. Bu nedenle uluslararası siyaset arenasında enerji zaman zaman gerginliğe neden olurken kimi zaman da barışa zemin hazırlamıştır. Bu kapsamda, Türkiye'nin jeopolitik konumu ve dış politikada izlediği politikaların da Türkiye'de devam eden çözüm sürecine önemli katkılarının olacağı beklenmektedir.

Ayrıca, Merkezi Irak Hükümeti, Irak Bölgesel Kürt Yönetimi'nin bağımsız olarak petrol ihraç etme-

7. Enerji Enstitüsü, <http://enerjiensitüsü.com/2013/11/15/genel-enerjinin-kuzey-irak-turkiye-arasindaki-boru-hattindan-gunluk-400-bin-varil-petrol-tasinacak/>

sine ve Türkiye ile doğrudan projelerde yer almasına başta olumsuz tavır takınmış olsa da gelinen aşamada oluşan iyimser hava ile yapılacak anlaşma sonucunda elde edilecek gelirden iki hükümetin kendi aralarında belirledikleri sisteme göre paylaşılacak olması her kesimin bu kaynaklardan önemli kazanımlar elde etmesine katkı sağlayacaktır.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Türkiye enerji transferinde merkez ülke olması ve doğu ile batıyı birleştirmesi nedeniyle enerji sektöründe stratejik öneme sahiptir. Türkiye'nin, Irak Bölgesel Kürt Yönetimi'nin kaynaklarını dünya pazarlarına ulaştırmayı sağlayacak milyarlarca dolarlık petrol ve doğalgaz alanında işbirliği içeren anlaşmalar da bu köprü görevinin devam etmesi anlamına gelmektedir. Bunun yanında son görüşmelerle netlik kazanan Irak Bölgesel Kürt Yönetimi ve Irak Merkezi Yönetimi ile beraber kurulan diplomatik ilişkilerle yapılacak olan enerji işbirliği ile Türkiye enerji üssü olma yolunda emin adımlarla yoluna devam edecektir.

Türkiye'nin enerji üssü olabilmesi yolunda enerji borsası ve uluslararası piyasa entegrasyonu projelerinin hayata geçirilmesi ve başlangıçta elektrik, daha sonra doğalgaz ve petrolün borsada yer alacak olması Türkiye'nin 2023 vizyonu ve artan enerji ihtiyacı ile coğrafi

enerji üssü olması gibi amaçları açısından kritik önem taşımaktadır. Bu amaçla Enerji Borsası için EPDK tarafından yapılan çalışmaların bir an önce tamamlanması gerekmektedir.⁸ Yüksek petrol fiyatlarından dolayı alternatif tedarikçilerin enerji kaynaklarına duyulan ihtiyacın artması ve özellikle Irak Bölgesel Kürt Yönetimi'nden sağlanacak petrol ve doğalgazın düşük maliyetle kullanılacak olması ile petrol ve doğalgazın AB'ye Türkiye kanalıyla aktarılacak olması, ucuz petrolün dünya çapında önemini artıracaktır. Irak petrol ve doğalgazı Türkiye toprakları üzerinden Avrupa'ya ulaştırılabilecek ve Türkiye enerji jeopolitiğinde önemli bir kazanım elde edecektir. Böylece hem Türkiye hem de AB, petrol ve doğalgaz arz güvenliğinde avantaj elde edeceklerdir.

Türkiye'nin enerji politikası, devam eden çözüm sürecinin de bir parçasıdır. Bu kapsamda Irak Bölgesel Kürt Yönetimi Başkanı Mesut Barzani'nin Diyarbakır'a yaptığı ziyaretle birlikte değerlendirildiğinde, uluslararası piyasalarda ses getirecek olan enerji anlaşması ve barış süreci esnasında izlenecek politikalar, Türkiye'nin enerji üssü olmasında atılacak kritik adımlar olacaktır.

8. Erdal T. Karagöl ve Ülkü İ. Mihçioğur, "Türkiye'de Enerji Borsası", SETA Analiz, 2013, Ankara.

